

Atlas maior: boek om mee te pronken

Atlas maior
Taschen, €150,00.

Onlangs is een bibliofiele editie verschenen van de *Atlas maior*, van de zeventiende-eeuwse Amsterdamse uitgever Joan Blaeu, 'de grootste en schoonste atlas ooit'. Deze uitgave, gebaseerd op het exemplaar uit 1665 uit de Nationale Bibliotheek in Wenen, wordt toegelicht door Peter van der Krogt die als historisch cartograaf verbonden is aan de Faculteit Aardwetenschappen van de Universiteit Utrecht.

De nieuwe uitgave van de Duitse uitgever Taschen, in één band, is betaalbaar vergeleken met de oorspronkelijke uitgave in elf banden, waarvoor in hedendaagse prijzen zo'n twintigduizend euro moest worden betaald. Elf banden met bijna zeshonderd kaarten van Europa, Afrika, Azië, Amerika en het Arctische gebied.

Het gewicht van deze ene band (594 pagina's) is al verpletterend, hoewel een keuze werd gemaakt uit de mooiste kaarten, kleiner dan het origineel. De atlas, met teksten in het Nederlands, Engels en Frans, telt een serie uitklappagina's met vele details.

De atlas beperkt zich niet tot de kaarten. *Atlas maior* telt vele illustraties en randversieringen.

Vooraan in het boek staan engeltjes die een kaart en de wereldbol bestuderen. Op de kaarten figureren vele dieren. Op de uitklapkaart bij de wereld en het noordpoolgebied zit hoog verheven boven het landschap een boogschutter en in het water zwemt een ijsbeer rond. Gaten in Afrika werden opgevuld met illustraties van wilden. Op onbebouwbare hoogten zetten geografen bij gebrek aan steden, maar oli-fanten neer.

Joan Blaeu heeft nooit zelf land opgemeten of een kaart getekend. Lezers werden verzocht kaarten, waarnemingen en beschrijvingen toe te sturen. Van reizigers werden kaartmanuscripten gekocht, die

werden gegraveerd. Ook werden kaarten gekopieerd uit oudere atlas-lansen.

Het door de vader van Joan Blaeu begonnen uitgevershuis Blaeu, producent van reisbeschrijvingen, kaarten en globes, zat in een cartografisch centrum. Na de val van Antwerpen in 1585 (tijdens de Tachtigjarige oorlog) waren de kaartmakers naar Amsterdam verhuisd. In 1637 werd daar aan de

Bloemgracht een drukkerij geopend met negen persen voor boekdruken en zes persen voor koperdruk, die voor kaarten werden gebruikt. Blaeus drukkerij, aan de Bloemgracht en later in de Gravenstraat, was destijds de grootste ter wereld.

In de nieuwe uitgave staat een plaat van de koperplaatpers die in de eigen drukkerij aan de Bloemgracht werd gebruikt. Ook een portret van Joan Blaeu dat Jan van Rossum in 1660 van de uitgever maakte.

Een kaart van België en de Nederlanden stond in het vierde deel van de originele uitgave: 'Dit Nederlandt is bepaelt met de Noordt-zee.' Ten noorden van Texel varen vele schepen met Nederlandse vlag. In een randversiering zijn een stadsgezicht en een plattegrond van Amsterdam opgenomen.

In de atlas wordt ook ingegaan op windstreken, winden, klimaatzones, de grootte van de aarde en de verschillende afstandswaarden, waaronder de Europese en de Russische mijl. Blaeu vond de hypothese van Copernicus dat de aarde jaarlijks om de zon beweegt niet aannemelijk. Voor hem stond de aarde onbeweeglijk in het middelpunt van het universum.

De *Atlas maior* werd oorspronkelijk in vier edities gedrukt, in het Latijn, Nederlands, Frans en Spaans. De Latijnse uitgave uit 1662 telde 594 kaarten, verzameld in elf banden. De Nederlandse uit-

gave (Grooten Atlas) uit 1665 telde zeshonderd kaarten in negen banden en had een oplage van driehonderd exemplaren.

Normaal werden de kaarten beperkt ingekleurd, vaak door thuiswerkers; het was gangbaar de zeeën alleen aan de kust blauw te maken, maar in het voor de bibliofiele uitgave gebruikte Weense exemplaar zijn ze helemaal blauw.

Joan Blaeu introduceerde zijn atlas uit 1665 met deze woorden: 'Wat biedt meer genot dan de rijken en machtsgebieden van koningen, vorsten en hertogen met eigen ogen te aanschouwen; de ligging en de afstanden van steden en dorpen te kennen; de rivieren, havens, inhammen, kapen van de aarde te hebben bekeken; en daarbij nog de aard en de gewoonten der afzonderlijke landen en volken.' Blaeu vond dat zijn atlas ook een militair doel had: 'Degenen die oorlog voeren, moeten absoluut weten in welke richting zij het leger kunnen leiden.'

Atlas maior was echter vooral bedoeld als pronkstuk. Het was het duurste boek van de zeventiende eeuw. De Latijnse uitgave kostte ongekend 330 gulden, ingekleurd honderd gulden meer, in hedendaagse prijzen zo'n twintigduizend euro.

Ze zijn er nog steeds, maar dan wel als een antiquarische zeldzaamheid.

HANS HOEKSTRA

Blaeus drukkerij was de grootste van de wereld

Kaart van middeleeuws Groot-Brittannië.